

ANNEX

Recull de cites¹ del llibre Bon dia, pare sobre els Manén, els Renau i el teatre familiar a Can Folch

AUTOR DEL LLIBRE: Ramon Folch i Camarasa (1998, Edicions 62)

ELABORACIÓ: Gerard Viader Sauret

El temps d'abans de la guerra

[Al 1924] Excuses, allò que no hi cabien! La pura veritat era que el pare ja havia contret allò que en diuen «el mal de pedra», la febre de construir, de millorar la finca, de cobrir de joies l'amant (pàg. 103)

A Plegamans, aquell estiu [1930], s'inicià una nova tradició; nova per a nosaltres, els fills, sobretot els petits (...). Ens referim a la tradició del **teatre familiar**, del teatre a casa.

El terrat del sortidor, a la banda nord de la casa, va ser l'escenari. El públic ocuparia la placeta de la taula de pedra, situada a un nivell inferior, i separada del terrat per uns quants graons.

El 15 d'agost, el dia del sant de la mare, s'inaugurà la «temporada» amb un programa variat. I. *De jardí a jardí*; II. *Ballets populars*; III. *Com els ocells*. En les dues comedietes van intervenir la Montserrat i en Josep Maria Folch, amb els seus amics d'estiueig. L'èxit va ser encoratjador. La segona funció es va fer el 28 de setembre, dos dies abans de tornar a Barcelona, amb *La Marqueseta que no sap que té*, protagonitzada per la **Maria Rosa**, que es revelà com una actriu de primera fila. En el llibre blau, el pare anotà: «La nombrosíssima concurrència ens fa pensar per a l'any que ve una nova orientació de l'escenari, de cara al nord, çó que obligarà a terraplenar una part del bosquet per tal de construir-hi la nova, diguem-ne, platea, que permetrà una major cabuda de públic.» Un nou pretext per fer obres! Altra vegada «no hi cabien!»

(...)

¿Cal dir que el pare aprofità l'estada allà [a Plegamans, al desembre] per portar a la pràctica el projecte de reforma de la «platea» del teatre familiar? Posats a fer obres, va fer construir també un banc d'obra, tot al llarg de la nova platea, sota el qual cabia tot el teatre desmuntat. Allò del **teatre familiar** començava a agafar proporcions més greus! (pàg. 130-131)

L'estiu del mateix any 1931 s'inaugurà a Plegamans el nou **teatre** i un joc de cinquanta bancs plegables per al públic; un públic evidentment sofert de mena, perquè els bancs podien ser plegables, això sí, però de còmodes no en tenien res. Encara els utilitzem, a Plegamans, però només en casos d'emergència desesperada, o per fer-hi seure les visites indesitjables.

Aquell any les vetllades teatrals van ser tres: una per cada més de l'estiu. Tots els fills d'en Folch i Torres hi van prendre part, menys el que escriu això, que llavors era massa petit. (p. 137)

¹ Les cites estan ordenades en tres períodes històrics: abans, durant i després de la guerra.

A l'estiu del 1932, el **teatre familiar** funcionà també a tot «rendiment»: quatre funcions, entre elles una representació d'*Eridon* i *Amina*, de Goethe, en la versió de Maragall, precedida d'un parlament del pare en commemoració del centenari de l'autor de *Faust*.

Aquell any, l'autor d'aquestes ratlles debutà com a actor. El pare afegí a *El bailet nou* i a *Muset* i *Bernadeta* dos papers minúsculs: en Pipet i en Piula, amb poc compromís o sense, que van servir per al nostre debut. (pàg.141)

El teatre familiar, aquell estiu [1933], funcionà el 30 de juliol, i una altra vegada el dia del sant de la mare. (...) La funció prevista per al setembre va ser suspesa pel dol de la família Manén, que acabaven de veure morir l'àvia [la mare de l'**Àngela Jordana**, l'Anna Espiell Tió]. Els Manén eren dels «vells» estiuejants de Plegamans, i nois i noies prenién part activa en el nostre teatre. Era una atenció que se'ls devia... Qui hauria pogut suposar llavors que el teatre familiar del terrat del sortidor no havia de tornar a ser muntat! (pàg. 144-145)

Aquell mes de març [del 1934], la família anà a passar la setmana santa a Plegamans. El noi gran, en Josep Maria, feia quinze anys, i els pares li van regalar un rellotge de polsera.

Pocs dies després, a Plegamans mateix, sofria un accident de bicicleta i quedava sense sentits a la carretera. Sort que, no lluny, les noies de casa anaven amb el doctor **Enric Renau**, en el cotxe d'aquest, i el van portar a casa de seguida. L'accident, de fet, havia estat més espectacular que greu i el doctor Renau s'hi va poder lluir.

Aquest doctor Renau va ser després l'Enric, el marit de la Núria. Llavors, en teoria, no era sinó un bon amic, que l'estiu anterior havia vingut sovint per Plegamans, en el seu Austin minúscul, i que, segons veiem, aquella setmana santa també s'havia deixat caure «casualment» per casa: un plantejament de Biblioteca Gentil.

El dia primer d'abril, de retorn a Barcelona, la gran de casa, la Maria Rosa, es prometia oficialment amb en **Josep Manén**. Un altre tema de la Gentil: aquell estiu passat, en la representació de *Julieta, filla única* en el teatre familiar, la Maria Rosa havia fet de protagonista, la noia aviciada, que acaba esmenant-se i casant-se amb l'Albert. En **Josep Manén** havia fet d'escenògraf, de tramoista, de tot el que havia calgut. Però no pas de protagonista masculí: en el repartiment, li havia tocat l'últim paper de l'obra, el de porter. Els últims seran els primers, diuen. (pàg. 148)

Aquell estiu, per raó del dol per l'àvia Maria, no es va fer **teatre**. La joventut de casa va haver de limitar-se a jugar a tennis a ca l'Oromí, i a nosaltres, a córrer en bicicleta, a gronxar-nos i a jugar als jocs que ja eren tradicionals a casa: el volant o bàdminton, el joc de la gràcia, el diàbolo, les bitlles, i els més petits, a l'avió o l'eixancarra, el cèrcol, a fer pastetes de fang, a col·leccionar papallones, etc.

El 8 de setembre, dia del seu sant, la segona de la casa, la Núria, es prometia oficialment amb l'**Enric Renau**. I el 27 del mateix mes tornàvem a Barcelona. (pàg. 149)

(...) El 1935 començava amb bons auspícis: teatre [a Barcelona] fins el 20 de gener, i, de seguida, els preparatius per al casament de la **Maria Rosa**, que es preveia per a la primavera.

Casar la primera noia, la gran, era una cosa important, certament. (...)

El casament se celebrà l'11 de maig a l'altar del Sagrament de la Concepció. Després vam anar a dinar a Miramar. (...) El pare i la mare (...) en les fotografies, fan un goig espaterrant: el pare gasta jaqué i barret de copa, d'estrena, i llueix un *embonpoint* que li subratlla l'elegància; la mare

apareix dolçament radiant, amb aquell punt d'angoixa que deu produir el casament d'una filla, i, més, la primera. Els altres germans, tots mudats, fan un gran efecte. Entre ells, en Josep Maria, amb el vestit blau marí nou de trinca i la seva expressió seriosa, de noi de setze anys assenyat, ja sembla un home (...).

Tres setmanes més tard, el diumenge 2 de juny, vam anar tots plegats al Museu del Palau Nacional. En Josep Maria es trobà molt malament tot el matí, i a la tarda va haver d'allitar-se. L'endemà el portaven a la clínica i l'operaven amb urgència d'apendicitis, amb perforació del peritoneu.

El cas era greu, i, a casa, els petits anàvem perduts, amb els pares a la clínica. Els senyors **Manén**, els sogres de la Maria Rosa, se'ns van emportar a la seva torre de Plegamans.

El divendres semblà que s'iniciava una millora. Van provar de donar al malalt una mica de grosella.

El dissabte, el Dodge del senyor **Manén** ens tornava a Barcelona, directament a la clínica, on en Josep Maria es moria.

D'aquella nit, recordo la tornada a casa, en un cotxe, entre el pare i la mare, que ploraven.

En el llibre blau, sota una petita creu traçada a ploma, una breu anotació: «la mort d'en Josep Maria. – Morí el dissabte dia 8 de juny, vigília de Pasqua de Pentecosta, d'una mort edificant. A.C.S.»

El divendres següent, 14 de juny, ens traslladàvem a Plegamans. Goig sense alegria, dolor renovat del retrobament de tantes coses que, totes, parlaven del nostre Josep Maria (...)

El **teatre familiar**, naturalment, continuà desmuntat aquell estiu. A la Núria li tocà de preparar el seu aixovar en un clima de dol i enyorament que trencava el cor.

El 14 de novembre d'aquell mateix any es casava amb l'**Enric Renau** a la basílica de N. D. de la Mercè. «Casament de dol», anota el pare en el llibre blau.

I mentrestant, l'autor de les «Pàgines viscudes» havia de continuar omplint quartilles per a *En Patufet*. Calia continuar vivint i fent viure els seus. (pàg. 151-153)

La guerra civil

Els fets de juliol [del 1936] són prou coneguts perquè no calgui fer-ne massa plat.

A can Foch, a Plegamans, el pare es resistia encara a creure en el desastre moral que havia seguit l'esclafament de l'aixecament de Barcelona. No podia ser que es fes malbé d'aquella manera el prestigi d'un règim i d'una llibertat que havien costat tant d'assolir. El país no podia ser tan foll.

Però les notícies, confuses primer, més precises cada vegada, i els fets mateixos imposaven la trista veritat. El 20 de juliol, figura en el llibre blau aquesta nota: «Alarmats per les notícies que circulen, venen a sopar i a dormir a casa tots els **Manén**. Som a taula 23 comensals.» El rosari del vespre, a la terrassa, després de sopar, fou resat en veu molt baixa.

L'endemà es produïa l'incendi de les esglésies de Palau-solità i Plegamans. «Per la magnitud del moviment i les seves conseqüències, cal desistir d'anotacions i comentaris sobre aquest tema», escriu el pare el mateix dia. (pàg. 162)

El 5 de setembre [del 1936] naixia el primer fill de la **Núria**, un noi, el primer nét baró. Casada sota el signe del dol recent per un germà, esdevenia mare en mig del dol per un món que no tornaria. (pàg. 163)

[1937] Els bombardejos de Barcelona es veien des de Plegamans. El pare els anotava cada vegada amb la mateixa esgarripança. Nosaltres no corriem perill, és clar, però els dos gendres, en **Josep i l'Enric**, anaven i venien. Tots dos, cal dir-ho, eren un bon costat per al pare. Sense ells, tot hauria estat molt més dur per a ell, i per a tots. Un exemple, entre tants:

«Agost, 18. – Motor. – En **Josep** s'emporta el motor (del pou) a Barcelona, i el torna a les 4, i ell mateix baixa al pou a col·locar-lo. – Pa. – Teníem molt poc pa per sopar, i ha arribat **l'Enric** quan ja érem a taula, i n'ha portat de Barcelona.» El pare afegeix, amb broma: «Ha tingut, naturalment, una gran rebuda!» (pàg. 168)

En Jordi, la Maria Lluïsa i la Roser [altres fills d'en Folch i Torres], amb la seva colla, feien el que podien per «normalitzar» l'estiueig, després d'enllestida la tasca del dia. El dia 1 de setembre el pare anotava: «Se sent molt soroll de martells i serres. Són en Jordi i en Ramon que, d'acord amb les noies, volen convertir el soterrani en sala de reunió d'hivern, per si fos cas que l'haguéssim de passar aquí. Al mateix temps, instal·len provisionalment un **teatre** al porxo, amb els elements, decorats i draperies del nostre teatre d'estiu.» Evidentment, els fills havien heretat la dèria del pare! El 19 de setembre la colla dels meus germans feia una representació de D'aquesta aigua no en beuré, amb la Maria Lluïsa de tia Magina i en Jordi de senyor Miron. Un any més tard, aquella data havia de ser tràgica. (pàg. 169-170)

«Desembre 25. – Dia de Nadal. Avui han venut pa. Arriben en **Josep i la Maria Rosa, i l'Enric i la Núria** per celebrar tots junts el Nadal. Ahir vam matar dos galls (...) i dos conills. Els joves matrimonis han dut torrons i d'altres coses bones. Teníem encara una ampolla de xampany. En Josep n'ha portat una altra, i així hem celebrat el Nadal...» (pàg. 176)

Però a cada moment, la tràgica realitat de la guerra s'imposava: les noves dels darrers bombardejos de Barcelona [1938] arribaven, esgarripances, de llavis de la Núria, que tornava a refugiar-se a Plegamans després del bombardeig que havia aterrat una casa veïna de la seva, i dels gendres i d'en Jordi, que aquella temporada ocupava una col·locació a Barcelona i havia de pujar i baixar tot sovint. (pàg. 180)

Com en la vida dels pobles primitius, els homes de la casa acudien amb tot allò que havien pogut esgarripar per proveir la llar: de Tarragona arribava en Josep carregat amb dues maletes de remolta o de garrofes per al bestiar; de Barcelona, **l'Enric** i en Jordi, amb pa i altres provisions. (pàg. 181)

Falsa promesa:

«Abril, 13: Bon despertar! El diari porta avui la crida de les lleves del 28, 29 i 41. Per tant, en **Josep de la Maria Rosa** i el nostre Jordi (que encara no té disset anys i mig) hauran de presentar-se.»

Haurien de presentar-se per lluitar en una guerra perduda, i sobretot, en una guerra on – per més que a la fidelitat del pare li costés de reconèixer-ho – només en part es lluitava pels nostres ideals...

L'Enric de la Núria era mobilitzat el dia 20 i traslladat immediatament a Cambrils, amb altres metges, per assistir als ferits. En Josep ingressava a l'antigàs. (pàg. 185)

Els esdeveniments es precipitaven: «Abril, 24: És el primer diumenge que no tenim cap gendre a taula. Tots dos mobilitzats...» (pàg. 186)

El 29 [de setembre, en Folch i Torres] anotava: «Silenci. No rebem carta d'en Jordi. La seva darrera és del 18.» El 30: «Segueix el silenci d'en Jordi. Ahir li vam tornar a escriure.» El dia 1 d'octubre: «D'en Jordi i d'en **Josep**, res. Rebem el Patufet del 10 del més passat, que publica el segon article d'en Jordi, *Gramàtica*.» El 5 d'octubre: «Estem anguniosos pel silenci d'en Jordi. L'última postal d'ell és del 18 de setembre.»

El 6 d'octubre, per una carta d'un soldat de Gallecs que havia estat mobilitzat amb en Jordi i que n'informava la seva família, arribava a casa la notícia: en Jordi havia mort el 19 de setembre. (pàg. 203)

(...)

¿Havia estat així, realment?

Una versió posterior, d'un testimoni presencial, parla d'una pura i simple execució decidida sense judici previ.

Tant se val. En Jordi era mort.

La màquina de la guerra havia esclafat – entre un milió d'altres vides – un noi de disset anys que només sabia estimar, però no viure.

Nadal del 38. Nadal de dol en el dol general.

Gener del 39. Continuava la fam i el fred

El dia 17 declaraven Palau i Plegamans zona de guerra. S'hi repetia la història de tants pobles de Catalunya per aquelles dates: el pas dels soldats vençuts; l'arribada dels vencedors.

Començava el nou ordre. (pàg. 204)

La postguerra

Era viu [en Folch i Torres], però el clima se li feia gairebé irrespirable. Trobem, del dia 27 [de juny del 1939], aquesta anotació: «al Passeig de Gràcia, un oficial m'atura i m'increpa, amb l'actitud d'anar-me a arrencar el corbatí, que qualifica de separatista.» Només per «respeto a su edad» no l'hi arrencava.

(...)

De tornada a Barcelona, aquella tardor, la Maria Lluïssa es posava a treballar a l'editorial Roma, propietat dels **Manén**: gràcies a ella entraria ara una mesada fixa! (p. 208)

Al juny tornàvem a Plegamans. I al juliol, la mica de regularitat en la feina que el pare havia aconseguit a la ràdio s'esfondrava bruscament: una ordre superior s'oposava a la continuació de les *Escenas vividas* setmanals. El pare, als seixanta anys, començava a sentir-se acorralat. (p. 209)

Mentrestant, els nets creixien, en nombre i en edat. I els fills ens fèiem grans. El mateix més de juliol, en Manuel Trias es prometia amb la Maria Lluïsa. Ell estudiava medicina i treballava per

pagar-se la carrera i ajudar a casa seva; ella, fins llavors, havia treballat a l'editorial dels **Manén** (...).

Aquell estiu [1941], pensant en nosaltres, i en els néts, el pare restaurà el **teatre familiar**, ara a la terrassa del davant, amb un muntatge més senzillet, però amb la mateixa bona fe. (...)

Aquella mateixa tardor, la Maria Lluïsa deixava l'editorial Roma i es quedava a casa a treballar, amb la Roser i la Montserrat, en la nova feina que havia d'ocupar-les fins que es casarien: feien mitjons a màquina, dotzenes i dotzenes, per contribuir a l'economia familiar. (p. 211).

Un altre estiu [1942], i més teatre: debut dels néts, aquesta vegada. La Maria Rosa i la Maria Àngels **Manén i Folch** i en Josep Oriol i l'Enric **Renau i Folch** s'estrenaren amb *Borrallons de neu*. (p. 212)

Al juliol [del 1943] em tocava a mi ser notícia. «En Ramon cau malalt», anotava el pare, el dia 19, «amb altes temperatures, superiors a 40°. » (...) El 23 el pare escrivia en el llibre blau: «Tornem a Barcelona, per consell dels metges i per cuidar millor en Ramon, atacat, sembla, de tifus.» (...) No cal dir que em vaig refer. Restablert, vam tornar encara a Plegamans, aquell estiu, i encara hi vam fer **teatre**, al setembre. (pàg. 213).

Al gener del 1944 el pare apuntava l'última dada en el llibre de caixa: malalt de l'estómac i afectat dels primers símptomes d'arterioesclerosi (...). A l'estiu, a Plegamans, ja no vam fer **teatre**. El pare no s'hi veia amb cor. (pàg. 214)